

Лілія ПРИСЯЖНА,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

ІНФОРМАЦІЙНА РОБОТА ЯК ПРОЦЕС ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Стаття присвячена розгляду інформаційної роботи з точки зору творчого мислення. Проаналізовано основні складові творчого мислення та різноманітні трактування компонентів, що входять до складу творчого мислення. Стверджується, що підхід фахівцями до процедури підготовки різноманітних документів, як до процесу творчого мислення, відображає змістовно-аналітичний аспект інформаційної діяльності.

Ключові слова: мислення, процес творчого мислення, інформаційний процес.

Сучасне суспільство крок за кроком просувається в напрямі до створення інформаційного суспільства. Цінність людини в цій новій моделі суспільства значно зростає і тим вона вище, чим людина багатше духовно й інтелектуально, бо розвинута людина має більший потенціал для розуміння ситуації і можливих альтернативних підходів до розв'язання численних проблем.

Проблема творчого мислення є однією з найпопулярніших тем у науці. Вона знайшла відображення в роботах Дж. Гілфорда, Едварда де Бона, Вашингтона Плета та ін.

Висвітлення різних аспектів теоретичних та практичних питань інформаційної роботи здійснюється в публікаціях таких авторів, як Р. Джонс, О. Матвієнко, І. Павлов, К. Скрябін, Б. Шенкман та ін.

Предметом цієї статті є дослідження сприйняття інформаційної роботи як процесу творчого мислення.

Пізнання супроводжує всі розумові процеси людини, воно розширює межі та глибину людського пізнання мислення.

Філософія трактує мислення як соціально зумовлений процес, якість якого змінюється під час розвитку. З точки зору психології, мислення – це інтелектуальна й практична діяльність, оскільки поєднує в собі пізнання і творче перетворення образів і уявлень, зафіксованих у пам'яті. Це завжди активна зміна діяльності внаслідок розумової праці.

Для розуміння механізмів розвитку як особистості, так і суспільства є вивчення саме творчості. Фахівці вважають, що на особистісному рівні творчість необхідна як при розв'язанні проблем на роботі, так і в повсякденному житті. На суспільному рівні творчість виявляє нові напрями в різноманітних сферах діяльності людини.

Необхідно зазначити, що з давніх часів учених цікавила проблема творчого мислення. На думку Дж. Гілфорда, творче мислення є оригінальним – людина шукає власне розв'язання проблем; гнучким – людина вміє при потребі змінити свою попередню думку, по-новому підійти до вирішення наболілих питань; глибоким – людина вміє бачити нові, приховані від сприйняття проблеми завдання.

Доктор медицини і філософії Едвард де Боно, якого називають «отцом мышления о мышлении», творче мислення визначав як латеральне мислення, тобто процес обробки інформації на основі творчих здібностей та інтуїції. Він не відкидає логічного мислення. Едвард де Боно вважав, що між латеральним та логічним мисленнями не існує суперечностей – обидва визнаються необхідними і взаємодоповнюючими. Творчість є перебудовою стереотипів, а латеральне мислення – умовою перетворення звичних уявлень та виникнення нових моделей. Діяльність латерального мислення спрямована на подолання пасивності в мисленні та пов'язаних з ним психічних функціях (увага, пам'ять, сприйняття). Фахівець визначає методи і прийоми такого типу мислення: пошук альтернатив, перегляд вихідних припущень, відкладання остаточного рішення, відстрочення оцінки, проектування, визначення домінуючої ідеї, подрібнення на частини, метод протилежного, «мозковий штурм», метод аналогій, вибір точки входу і зони уваги [1].

У філософській та психологічній літературі дається класифікація мислення за типами, видами, засобами на певних підставах. Так, до типів мислення належить конкретне і абстрактне, інтуїтивне і дискурсивне, наочно-образне і концептуальне (понятійне, системне).

У процесі реального мислення сучасної людини взаємопов'язані та зумовлюють один одного практичне і теоретичне мислення. Зокрема, практичне мислення здійснюється в процесі безпосередньої, чуттєво-конкретної взаємодії людини з оточуючим його світом. У результаті впливу теоретичного мислення на практичне, шляхом використання теоретичного знання на практиці, практична діяльність людей стає дедалі раціональнішою, системнішою, зумовленою теоретичним розумом.

Синтезом практичної діяльності і мислення є досвід. Основою процесу мислення завжди є аналіз і синтез.

Аналіз – це необхідна умова наукової інтерпретації фактів. Він потребує повноти, глибини та точності. Це перший етап вивчення будь-якого явища. Поєднання окремих компонентів об'єкта в єдине ціле є синтезом. Синтез, як процес мислення, може відбуватися на різних рівнях у діяльності людини, починаючи від простого механічного сполучення частин цілого до створення наукової теорії на основі узагальнення окремих фактів і матеріалів досліджень. Він може здійснюватися як на основі сприймання, так і на основі спогадів та уявлень.

Нерозривна єдність аналізу й синтезу реалізується в пізнавальному процесі порівняння. Порівняння – це уявне зіставлення двох або кількох об'єктів для виявлення спільних чи відмінних ознак. Уявне відокремлення істотних властивостей від неістотних та від предмета в цілому, визначення спільної ознаки, що характеризує певний клас предметів, називається абстрагуванням. Суть абстрагування як операції мислення полягає в тому, що, сприймаючи певний предмет і виокремлюючи в ньому певну частину, розглядаємо виділену частину чи властивість незалежно від інших складових даного предмета.

В основі абстрактного мислення лежать логічні операції та поняття.

Одним з етапів розв'язання проблеми є побудова гіпотези, моделювання. Гіпотеза – це наукове припущення, істинність якого не доведена і потребує експериментальної перевірки. Доведена гіпотеза стає істиною.

При розв'язанні тих чи інших проблем може бути корисним метод «мозкової атаки». Під час цього творчого прийому група людей шляхом вільних асоціацій створює щось нове, приймає рішення в умовах вільних від критики та висміювання, що стимулює думку кожного. Часто при цьому поділяють проблему на частини і вивчають, досліджують ці окремі частини, що, врешті, дає змогу узагальнити інформацію, розв'язати проблему загалом, тобто таким чином дійти до беззаперечної істини.

Американський фахівець зі стратегічної розвідки генерал В. Плет процес творчого мислення уявляє як послідовність чотирьох стадій, що змістовно відрізняються одна від одної.

Перша стадія – накопичення відомостей і знань – охоплює такі етапи інформаційної роботи:

- загальне ознайомлення з проблемою;
- визначення понять, що використовуються;
- збір фактів.

Друга стадія – осмислення накопиченого матеріалу – включає містить такий етап інформаційної роботи як тлумачення фактів.

Третя стадія – побудова ментальних конструкцій та формування висновків містить етап побудови гіпотези.

Четверта стадія – перевірка висновків – містить сам етап роботи над висновками, а також їх викладення [6].

Підхід фахівців до процедури підготовки різноманітних документів, як до процесу творчого мислення, відображає змістовно-аналітичний аспект інформаційної діяльності.

Сьогодні вже ніхто не сумнівається в тому, що основний вектор розвитку сучасної світової цивілізації лежить в інформаційній сфері. Інформаційна революція, яка розпочалася наприкінці ХХ ст. на початку ХХІ ст. зумовлює формування нового типу суспільства – інформаційного. Інформаційна індустрія – це нова галузь, яка пов'язана з вироб-

ництвом технічних засобів, методів, технологій для виробництва нових знань і спрямовує рух людства до інформаційного суспільства.

Основою інформаційної індустрії є перетворення інформації, переробка інформаційних ресурсів і забезпечення умов доступу споживачів до необхідної їм інформації. Виробництво інформаційного, а не матеріального продукту стає рушійною силою розвитку суспільства, а останній, у свою чергу, стає дедалі більш інформаційномістким.

Таким чином, процес становлення і розвитку інформаційного суспільства має об'єктивний характер. Водночас розвиток інформаційного суспільства можливий на основі комплексного підходу, який охоплює стратегічне бачення інформатизації суспільства, чіткі пріоритети цієї інформатизації, координується з існуючими соціально-економічними, політичними та культурними умовами держави й міжнародною практикою та пов'язується з розвитком економіки й країни в цілому.

Основними функціями інформаційного забезпечення є: інформативна, організаційна, управлінська, комунікативна.

Цей перелік не вичерпує всіх можливостей інформаційного забезпечення. Однак результативність інформаційного забезпечення насамперед залежить від інформаційного процесу.

Сам інформаційний процес можна поділити на дві складові: інформаційну і аналітичну. До процесу інформаційної роботи належить послідовна сукупність операцій (відбір, накопичення, зберігання, обробка, видача інформації), що дає змогу швидко знайти в повному обсязі потрібні матеріали. Відбір і обробка матеріалів за темою дослідження – це підготовчий етап процесу аналітичної роботи, під час якої здійснюється пошук інформації, перевірка її якісних характеристик, а також її обробка з метою створення умов для правильної оцінки досліджувальних фактів, подій і явищ.

Таким чином основні етапи інформаційного процесу:

- збір якомога більшої кількості інформації з даної проблеми;
- фільтрація суб'єктивних факторів і другорядної інформації;
- додатковий збір інформації з історії виникнення проблеми та її розвитку, аналогах і варіантах її подолання чи вирішення;
- аналіз варіантів вирішення проблеми та їх можливе взаємовиключення або поєднання;
- прогноз подальшого розвитку ситуації за різних умов;
- розробка переліку стратегій реалізації рішення, визначення сукупності дій, необхідних для досягнення поставленої мети;
- оцінка ступеня ризику при несприятливому розвитку подій.

Зазначимо, що ця схема лише в загальних рисах характеризує інформаційні процеси, їх технологічні аспекти, і не є універсальною. Залежно від конкретних завдань ця схема може набувати найрізноманітніших елементів, форм тощо.

Інформаційні процеси пов'язані з множиною новітніх категорій: інформація, інформатизація, інформативність, інформологія, інформаційний соціум, віртуалізація, економіка знань, глобалізація тощо.

На думку багатьох дослідників, процес інформатизації повинен містити в собі три діалектично взаємозалежних процеси:

- медіатизацію – процес удосконалювання засобів збору, збереження і поширення інформації;
- комп'ютеризацію – процес удосконалювання засобів пошуку й обробки інформації;
- інтелектуалізацію – процес розвитку здібностей людей до сприйняття і породження інформації (знання), тобто процес підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи використання засобів штучного інтелекту.

Однак саме інформація відіграє наразі одну з провідних ролей. Від її запасів та впорядкованості залежить спосіб розв'язання тієї чи іншої проблеми. Сьогодні керівники часто відчують брак інформації у зв'язку з тим, що не будь-яка інформація корисна, представлена в необхідному вигляді і відповідає поставленим цілям управління.

Фахівець з аналітичної роботи – британський професор Р. Джонс – зазначив, що критерій інформаційної роботи не зводиться до того, щоб отримані висновки підтверджувалися на практиці. Інформація повинна переконати державні та дослідницькі органи вжити відповідні заходи.

На думку канд. техн. наук, проф. кафедри мультимедійних технологій КНУКіМ О. Матвієнка, система інформаційного забезпечення управління ефективно функціонує за умови спеціальної підготовки фахівців широкого профілю, добре обізнаних із відповідною тематикою і завданнями, що стоять перед організацією, та чіткого визначення методів, форм і видів інформаційного обслуговування для забезпечення його оперативності та компактності [5].

Академік І. Павлов до провідних якостей особи вченого-дослідника відносив:

- наукову послідовність;
- міцність пізнання азів науки і прагнення від них до вершин людських знань;
- стриманість, терпіння;
- готовність і вміння робити чорнову роботу;
- вміння накопичувати факти;
- наукову скромність;
- готовність віддати науці все життя.

Академік К. Скрябін відзначав особливу значущість у науковій творчості любові до науки, вибраної спеціальності.

Водночас державний радник юстиції РФ Б. Шенкман вважає, що духовна праця є виявом людської спільності, вона має розглядатися як

загальна форма діяльності. Будь-яке відкриття є «безпосереднім результатом загальної праці і разом з тим передумова загальної праці» [7].

Таким чином, можна стверджувати, що в сучасному інформаційному середовищі сприйняття інформаційної роботи як процесу творчого мислення надає можливість фахівцям створювати, управляти, пропонувати нові теорії, нові технології, нові напрями розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій у будь-яких сферах діяльності людини, оновлювати зміст осмислення навколишньої дійсності, збагачуючи тим самим інформаційну основу існування і розвитку суспільства в швидкоплинному перебігу її змін.

Список використаних джерел

1. *Боно Э. де* Латеральное мышление / Эдвард де Боно. – СПб. : Питер Паблишинг, 1997. – 320 с.
2. *Калюжний Р.* Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики / Р. Калюжний, В. Павловський, В. Цимбалюк. – Київ, 2002. – 296 с.
3. *Кузнецов И.* Учебник по информационно-аналитической работе / И. Кузнецов. – М. : Язуа, 2001. – 320 с.
4. *Кулицький С.* Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління : навч. посіб. – К. : МАУП, 2002. – 224 с. : іл. – Бібліогр. : С. 209–218.
5. *Матвієнко О.* Завдання діяльності спеціалістів у галузі інформаційного забезпечення сфери підприємництва / О. Матвієнко // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 1. – С. 12–14.
6. *Плэтт В.* Стратегическая разведка. Основные принципы / В. Плэтт. – М. : Издательский Дом «Форум», 1997. – 376 с.
7. *Шенкман Б.* Духовное производство и его своеобразие / Б. Шенкман // Вопр. филос. – 1966. – № 12. – С. 117,122.